

Conjunt de *pondera* i fusaioles procedents del jaciment del Vilar exposades a la Vitrina d'Arqueologia de l'IEV.

Maria Ester Fabra Salvat

El filat i el teixit en la cultura ibèrica

El passat 20 de setembre s'inaugurava al vestíbul de l'Institut d'Estudis Vallencs (IEV) un nou espai expositiu: la vitrina d'arqueologia. Aquest era un projecte llargament demanat i esperat per la Comissió d'Arqueologia de l'IEV/ Museu de Valls per tal de difondre l'important i ric patrimoni arqueològic que conserva en els seus fons, el qual, un cop restaurat i inventariat, ha estat objecte de valuoses investigacions i publicacions de l'àmbit científic i universitari.

Es tracta d'un llegat històric de primer ordre, amb els jaciments ibèrics del Vilar i Fontscaldes com a protagonistes, un llegat que, en els quasi cinquanta anys d'existència de la Comissió, s'ha enriquit amb noves aportacions procedents de les excavacions arqueològiques que es van realitzant.

L'abundància dels controls ha permès configurar un mapa més acurat del trencaclosques de les nostres arrels com a poble. Malgrat això, la tasca que s'havia portat a terme fins al moment havia quedat totalment escapçada per la manca d'un espai expositiu on mostrar, ensenyar i difondre totes aquestes descobertes i experiències. El desconeixement, entre els mateixos vallencs, d'aquestes mostres materials de la seva història és elevat. Aquesta ignorància porta a l'oblit, a l'abandó i a la destrucció. És per aquest

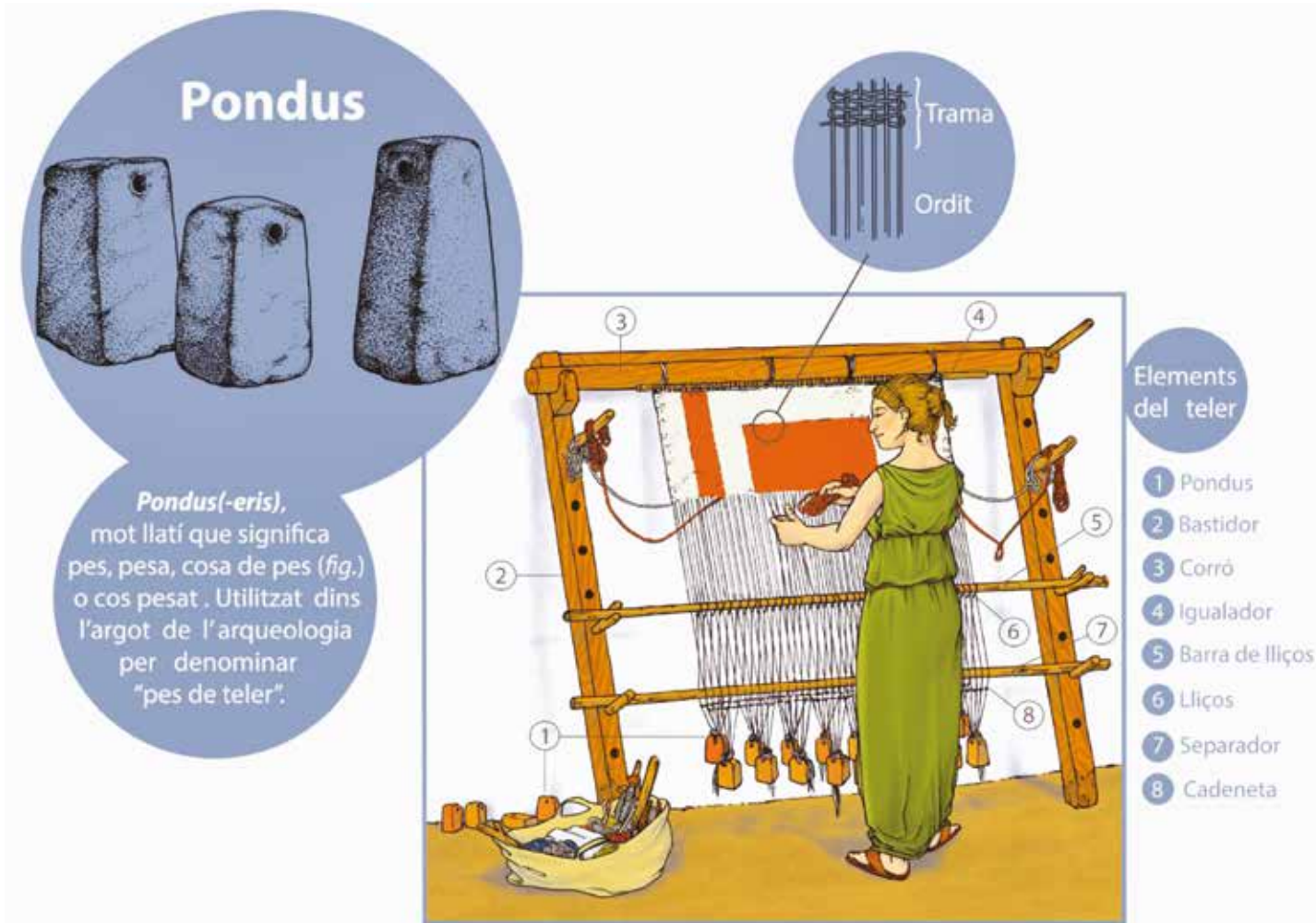
motiu que és tan important la creació d'aquest nou espai les dependències de l'IEV, ja que ens permetrà presentar petites càpsules del temps que tindran una vigència aproximada de tres mesos, abans que no es renovin amb nous temes.

El filat i el teixit en la cultura ibèrica ha encetat aquesta iniciativa i la Vitrina presenta una col·lecció de *pondera* i fusaioles trobades al jaciment del Vilar. Al conjunt s'hi poden veure pesos de teler paral·lelepèdres, de cares rectangulars, i un de forma circular. La Vitrina també mostra quatre de les cinc fusaioles que també han aparegut en aquest jaciment.

Els pesos són de ceràmica (argila cuita) o de fang cru (simplement assecat a l'aire o al sol). Els primers presenten una bona duresa i estabilitat, mentre que els segons són de consistència molt dèbil i fets amb

L'artesana teixidora Mònica Fontanilles fent una demostració del funcionament del teler vertical.

El telar vertical i les seves parts. Il·lustració: Cesc Pujol. Ass. Tècnic: M. Ibarz

argiles brutes i mal depurades, amb restes de palla, herbes, etc. i són de factura casolana. Els pesos de telar, juntament amb les fusaioles, són les úniques restes materials representatives de la indústria tèxtil que trobem al Vilar. Estan sempre associats a la utilització dels telers, l'ús dels quals ha perdurat en alguns llocs, amb variants considerables, fins a moments relativament recents.

La utilitat dels pesos era fer de pes mort per tal de mantenir tibants els fils verticals de l'ordit mentre l'artesà, que utilitzava una llançadora de mà, feia el tramat de la tela passant alternativament els fils horitzontals. Es desconeix el nombre de pesos que s'utilitzaven alhora en un telar, però la quantitat havia de

correspondre's amb la qualitat de la trama desitjada.

Després de l'esquilada, es rentava i es cardava la llana. A continuació es procedia a la filada, utilitzant el fus amb la fusaiola a l'extrem, fins a aconseguir les madeixes de fil que ja estaven preparades per ser teixides, principalment, als telers verticals o de bastidor. El telar estava format per dos suports verticals units per una vara transversal a la part superior. En aquesta vara s'hi lligaven els fils que formaven l'ordit, tensats amb els pesos.

El Museu de Valls ha inventariat 93 pesos, la majoria procedents del Vilar i de les excavacions realitzades l'any 1983. En 22 d'aquests pesos, a la part superior,

hi trobem algun tipus de decoració. El motiu més habitual són creus o aspes, però també s'ha trobat una impressió de segell triangular, creu incisa dins d'un cercle o cercles combinats. Aquests elements s'han interpretat com a marques de fabricació, signes indicadors de propietat, marcadors del pes o simple decoració.

Les úniques parts que es conserven dels fusos manuals utilitzats per al filat són les fusaioles. El fus era un bastonet de fusta amb una mossa a l'extrem superior per subjectar-hi el fil i, a l'extrem inferior, la fusaiola, que amb el seu pes i forma circular facilitava el moviment giratori i, d'aquesta manera, el torçat i estirament de les fibres per formar el fil.

Marques aparegudes als ponders del Vilar.

Exemple de l'emmanegament i funcionament d'una fusaiola.

Reconstrucció d'un telar vertical a la Ciutadella Ibèrica de Calafell.

Probable inscripció dedicatòria:

"AQUESTA FUSAIOLA HA ESTAT FETA PER ATARSU PER A SINEKUN"

(N. Moncunill, 2017)

Fusaioles del Vilar.

La indumentària més habitual utilitzada pels ibers. Il·lustracions de Francesc Riart Jou.

S'han estudiat cinc fusaiols del Vilar, la més excepcional de les quals presenta una inscripció dedicatòria. Aquesta extraordinària peça, avui en una col·lecció particular, presenta una línia completa de 22 signes conservats en el con superior i una seqüència de 6 signes a sota. El text es va gravar abans de la seva cuita. Es tracta d'una dedicatòria destinada a un regal.

La manufactura dels filats i el teixit és, fonamentalment, una activitat femenina dins de l'economia domèstica tant dels ibers com dels romans. En una peça de teler apareguda a *Caesar Augusta* (Saragossa) datada al s. I dC. hi va aparèixer la següent inscripció:

"Telas multas texat, virorum bonum inveniat" (Que teixeixi moltes teles i que et trobi un bon marit).

Així mateix, s'han trobat fusaiols en aixovars funeraris sense armes, cosa que s'interpreta com un símbol femení vinculat a la rectitud moral i dedicació a la llar de l'esposa. Conservem el testimoni de l'historiador romà Nicolau de Damasc,¹ que ens comenta que:

"Les dones dels ibers cada any es reuneixen per mostrar els seus teixits. Els homes, votant a mà alçada, i després de haver-los examinat, premien la tela que està més ben treballada".

Els teixits, un cop acabats, es podien tenyir o decorar per mitjà d'immersió en tints d'origen vegetal, animal o mineral o amb l'ús de segells impregnats de colorant. Els més característics són les túniques amb rivets de color vermell o les que presentaven una sanefa arlequinada com la roba de la coneguda Dama

de Baza. Estrabó arriba a assenyalar l'existència de vestits femenins decorats amb motius florals entre els pobles bastetans².

El lli també va ser una altra fibra utilitzada en la fabricació de teles. De fet, a partir dels nombrosos fragments de teixit de lli documentats en contextos arqueològics, es pot dir que es tracta d'una fibra àmpliament aprofitada en tota la conca mediterrània des del Neolític. Al jaciment ibèric del Coll del Moro (Gandesa) es va descobrir una bassa que es feia servir per rentar lli i, ja en època romana, a la vil·la dels Antigons (Reus), s'ha documentat una important manufactura tèxtil tant de llana com de lli.

La Hispania Tarraconense tenia uns importants precedents pel que fa a la fabricació de lli en època ibèrica, com es

desprèn de les fonts clàssiques. Titus Livi (22.46.6) explica que els ibers que anaven amb les tropes d'Aníbal vestien túniques curtes de lli:

"Aquestes nacions, més que cap altra, inspiraven terror per la seva alçada i aspecte terrible: els gals anaven nus de cintura cap amunt, els hispans s'agrupaven amb les seves túniques blanques de lli brodades de porpra, d'una lluïssor enlluernadora".

En època romana, aquesta tradició va perviure i es va desenvolupar. Plini (Nat. 19.10) descriu el lli que es feia a Tarragona com el de més blancor i finor de l'Imperi:

"La Hispania citerior té també un lli d'extraordinària blancor, gràcies sobretot a les aigües del torrent que banya Tarraco, en les quals li donen brillantor. Així mateix s'ha d'admirar la subtileza dels teixits de gasa que s'hi troben".

Finalment, ens trobem amb el producte final, que donarà lloc a la vestimenta habitual dels ibers. Els homes, amb túniques curtes que arribaven a mitja cuixa, cordades amb agulles de pit (fibules) o amb cordons, i que cenyien a la cintura amb un cinturó de cuir amb tanca metàl·lica. A vegades els homes es protegien les cames amb unes calces ajustades. A les cerimònies es portaven túniques llargues, cenyides o no. Una altra peça important és el mantell, que es podia col·locar de diferents formes, encara que la més habitual era passant-lo sota de l'aixel·la dreta i subjectant-lo amb una fibula per damunt de l'espatlla esquerra. En els viatges llargs també es feien servir capes llargues amb caputxa.

Les dones també portaven túnica, que en aquest cas era llarga i cenyida amb cinturó. Sovint portaven un davantal damunt del vestit principal. El cap el cobrien amb un vel que, a vegades, es subjectava amb una mena de tocat. Una

peça important de la seva indumentària era el mantell (rectangular i amb plecs molt amples), que es podia subjectar amb una fibula. El podien dur pel damunt de les vestidures i cobrir-se el cap desdoblant i aixecant-ne la part superior o portar-lo de la mateixa manera que hem detallat en la vestimenta dels homes.

El teixit, dins del món de la cultura ibèrica, va tenir una gran importància econòmica, social i política tant com a exponent d'una identitat de gènere com de mostra d'identitat social i d'estatus. La qualitat de la seva manufactura va ser reconeguda pels mateixos romans i va transcendir més enllà dels límits cronològics de la seva civilització. ■

Per a més informació:

www.vallsarqueologic.com
 trobareu continguts sobre el patrimoni arqueològic de Valls i la seva comarca.

¹ Nicola de Damasc: fou un historiador i filòsof siríà (64 aC. – 4 dC.), amic d'Herodes el Gran i d'August.

² Bastetania o poble dels bastetans ocupava un territori situat al sud-est d'Hispania, i que engloba aproximadament les actuals províncies de Màlaga, Granada, Almeria, sud i sud-est de Jaén, sud d'Albacete i sud-oest de Múrcia, equivalent aproximadament a l'Andalusia oriental.

Visita el
El Pla de Santa Maria

Descobreix el Centre d'Interpretació del Tèxtil i el Museu Agrícola

Vine a conèixer el complex de l'antiga fàbrica tèxtil. Hi trobaràs telers centenaris en funcionament, una gran col·lecció de carros i eines agrícoles i el parc al voltant de la gran bassa de 4.000 m². També pots descobrir la ruta de les barraques de pedra seca, els aiguamolls, l'església romànica de sant Ramon, la imponent església barroca de l'Assumpció i el nucli històric medieval. Truca per concertar visites guiades per a grups.

Setmana del 15 d'agost · LA FESTA MAJOR D'ESTIU · 3er cap de setmana d'octubre · FIRA DEL VENT

Ajuntament del Pla de Santa Maria

Ajuntament del Pla - Tel. 977 63 00 06 - www.elpladesantamaria.cat